

Z BADAŃ NAD SIECIĄ PARAFIALNĄ I DZIESIĘCINNĄ. PRZYKŁAD PARAFII W DOBROWODZIE

Piotr Plisiecki

Katedra Historii Średniowiecznej
Katolicki Uniwersytet Lubelski
pplisiecki@poczta.onet.pl

Streszczenie. Niniejszy artykuł porusza problematykę wzajemnych relacji między siecią parafialną a okręgami dziesięcinnymi w średniowieczu. Przykład parafii w Dobrowodzie (leżącej w diecezji krakowskiej w dekanacie Kije, powstałej w 1345 r.) pokazuje, że najstarszy układ związków dziesięcinnych we wspomnianej parafii mógł się pokrywać z pierwotną (tj. najstarszą) siecią parafialną, sięgającą swymi początkami nawet XII i XIII w. Podczas pracy nad tym artykułem autor opierał się na rękopisie *Liber Beneficiorum Dioecesis Cracoviensis* Jana Długosza.

Słowa kluczowe: dziesięcina, sieć parafialna, Kościół w Polsce średniowiecznej

Badania w zakresie rozwoju sieci parafialnej mają już na polskim gruncie swoją długą tradycję¹. Jednak mimo intensywności badań, problemy początków parafii, ich terytorialnego zasięgu, prawa patronatu, związków między własnością kościoła parafialnego a przynależnością do niego miejscowości parafialnych, wezwań kościołów i wielu innych związanych z tym zagadnień, nie wydają się być bliskie satysfakcjonującego wyjaśnienia. Być może, jak sugerował E. Wiśniowski, proces tworzenia okręgu parafialnego był związany z wieloma czynnikami nie zawsze możliwymi do uchwycenia i mógł w dużym stopniu zależeć od miejscowych warunków (np. dla prepozytury wiślickiej istotny był czynnik

---

¹ P. Szafran, *Rozwój średniowiecznej sieci parafialnej w Lubelskiem*, Lublin 1958; S. Jop, *Sieć parafialna archidiakonatu sandomierskiego do końca XVI w.*, Sprawozdania TN KUL, nr 7, Lublin 1958, s. 154–158; H. Grocholski, *Powstanie archidiakonatu zawichojskiego i jego najstarsze kościoły do połowy XIV w.*, Roczniki Humanistyczne 13 (1965), z. 2, s. 151–162; B. Kumor, *Powstanie i rozwój organizacji parafialnej w Małopolsce południowej do końca XVI w.*, Sprawozdania TN KUL nr 9 (za rok 1958), Lublin 1959, s. 97–102; A. Olczyk, *Sieć parafialna biskupstwa warmińskiego do roku 1525*, Lublin 1961; E. Wiśniowski, *Rozwój sieci parafialnej w prepozyturze wiślickiej w średniowieczu. Studium geograficzno-historyczne*, Warszawa 1965 [dalej: *Rozwój*]; J. Kurzeja, *Rozwój średniowiecznej sieci parafialnej w dekanacie oświęcimskim*, Roczniki Humanistyczne 27 (1979), z. 2, s. 15–37; B. Rzewuska-Kurzeja, *Rozwój sieci parafialnej w prepozyturze kieleckiej w średniowieczu*, Nasza Przeszłość 59 (1983), s. 69–96; M. Laoudji, *Rozwój średniowiecznej sieci parafialnej w dekanacie Lelów*, Lublin 1993 (maszynopis), L. Poniewozik, *Kształtowanie się sieci parafialnej w dekanacie Wysocice w średniowieczu*, Roczniki Humanistyczne 43 (1995), z. 2, s. 5–57; J. Chachaj, *Rozwój sieci parafialnej w dekanacie Zator do końca XVI w.*, Lublin 1994 (maszynopis).

osadniczy, własnościowo-rodowy, ale także interes plebanów)². Wynika stąd, że proces tworzenia się sieci parafialnej na różnych terenach mógł wyglądać różnie i tylko zestawienie szczegółowych badań w zakresie dziejów konkretnych parafii w poszczególnych dekanatach może stworzyć podstawę do szerszego spojrzenia na ten problem. Często, oprócz wyżej wymienionych utrudnień, badacza struktur średniowiecznego Kościoła w Polsce do „kapitulacji” zmusza milczenie i mała liczba źródeł, a przede wszystkim to, że np. w odniesieniu do jednej z największych diecezji w średniowiecznej Europie – diecezji krakowskiej – najpełniejsze znane nam zestawienie kościołów parafialnych pochodzi z I połowy XIV w.³, a uzupełnia je dużo bardziej szczegółowy opis w *Liber Beneficiorum* Jana Długosza z lat 70. XV w.⁴ Nieuniknione w tej sytuacji są stwierdzenia historyków podające, że pierwsza pisemna wzmianka o danym kościele pochodzi dopiero z I poł. XIV w. choć w rzeczywistości sam kościół mógł istnieć już wcześniej⁵. Odtwarzanie średniowiecznej sieci parafialnej komplikuje jej dynamika. Zdarzało się bowiem, że parafie już działające przestawały istnieć, wchłaniane do innych nowo powstałych parafii, lub też z parafii większej wydzielano część, która stawała się nową parafią. W XV-wiecznym *Liber Beneficiorum* zazwyczaj podawano dane aktualnie istniejących parafii i nie zawsze zagłębiano się w szczegóły dotyczące wcześniejszego układu sieci parafialnej. Niekiedy jednak wspomniano w źródle o pierwotnym układzie struktur parafialnych, w niektórych przypadkach zachowały się nawet dokumenty fundacyjne bądź erekcyjne; pozwala to prześledzić niemal cały proces formowania się młodszych parafii na bazie wcześniejszych. Prezentacja takiego procesu może okazać się przydatna dla poszerzenia naszej wiedzy w zakresie czynników tworzących średniowieczną sieć parafialną.

W przypadku parafii św. Marii Magdaleny i św. Marty w Dobrowodzie zachowała się kopia dokumentu fundacyjnego i erekcyjnego, pozwalająca na ustalenie początków i okoliczności powstania okręgu parafialnego⁶. Według

² Rozwój, s. 108.

³ Chodzi tu o wykazy dziesięciny papieskiej z lat 20. XIV w. wydane w Acta Camerae Apostolicae, t. 1–2, w: *Monumenta Poloniae Vaticana*, t. 1–2, wyd. J. Ptaśnik, Kraków 1913–1914.

⁴ Tzw. *Liber Beneficiorum* (prawdopodobnie *Regestrum Ecclesiae Cracoviensis*) wydano drukiem w trzech tomach jako *Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis*, wyd. A. Przezdziecki, t. 1–3, Kraków 1863–1864 (w ramach: Joannis Długosz Senioris, Opera Omnia, t. VII–IX) [dalej: LB, tom, strona]. W sprawie powyższego wydania oraz krytyki *Liber Beneficiorum* zob. fundamentalne opracowanie S. Kurasia, *Regestrum Ecclesiae Cracoviensis. Studium nad powstaniem tzw. Liber Beneficiorum Jana Długosza*, Warszawa 1966.

⁵ Zob. np. ustalenia dotyczące kościoła parafialnego w Wiślicy (E. Wiśniowski, *Rozwój*, s. 56–58), gdzie pierwsza pisemna wzmianka o tym kościele (jako parafialnym) pochodzi z 1326 r., a archeologicznie najstarsze ślady tej świątyni datowane są co najmniej na przełom XI/XII w. (Z. Świechowski, *Sztuka romańska w Polsce*, Warszawa 1990, s. 14, 19, 31 in.

⁶ Krytyczne wydanie dokumentu w: *Zbiór dokumentów katedry i diecezji krakowskiej*, cz. 1, wyd. S. Kuraś, Lublin 1965 [dalej: ZDKK 1], nr 44, s. 63–64; pierwszego wydania dokonał J. Wiśniewski, *Historyczny opis kościołów, miast, zabytków i pamiątek w Stopnickiem*, Mariówka 1929, s. 351–352.

wspomnianego dokumentu, datowanego na 10 maja 1345 r., aktu erygowania i fundacji kościoła parafialnego w Dobrowodzie, będącej wówczas własnością biskupią, dokonał biskup krakowski Jan Grot⁷. Okręg parafialny, prócz Dobrowody, obejmował jeszcze 4 miejscowości wymienione imiennie: Baranów, Gadawę, Kików oraz Radzanów. Jak zapisano w dokumencie, Dobrowoda, Baranów oraz Gadawa należały wcześniej do parafii w Chotlu Czerwonym, Kików zaś do parafii w Stopnicy⁸. Nie zapisano wcześniejszej przynależności Radzanowa, lecz już kilka wersów niżej, gdy nakazywano wyłączenie wspomnianych wsi spod obiedienicy dotychczasowych kościołów parafialnych, wymieniono wśród nich kościół w Chotlu Czerwonym, Stopnicy oraz Busku. Ze względu na to, że wszystkie wsie prócz Radzanowa przyporządkowano już wcześniej do poszczególnych parafii, wydaje się prawdopodobne, że to właśnie Radzanów należał do parafii buskiej. Dodatkową przesłanką jest piętnastowieczna przynależność folwarku w Radzanowie do parafii w Busku (podczas gdy wieś należała do parafii w Dobrowodzie)⁹. Można się zastanawiać, czy taka anomalia nie była właśnie pozostałością po wcześniejszej (tj. przed 1345 r.) przynależności parafialnej do kościoła w Busku.

Prócz okręgu parafialnego w omawianym dokumencie zapisano także uposażenie plebana nowo powstałej parafii¹⁰. Składał się na nią 1 łan frankoński w Dobrowodzie oraz 1 pole w Baranowie (obie wsie określono jako własność biskupa krakowskiego), a także dziesięciny z Kikowa i Groczkowa oraz z pola biskupiego w Dobrowodzie, wszystkie należące wcześniej do stołu biskupiego. Do posług na polach plebańskich zostali także zobowiązani kmiecie z Dobrowody¹¹. Zastanawiające jest, że nie wskazano na przynależność parafialną wsi Groczków (miejscowości dziś już nieistniejącej¹²), wymienionej w dokumen-

⁷ Warto nadmienić, że chociaż w rękopisie kopii nie wymienia się imiennie Jana Grota jako fundatora kościoła, to jednak cały dokument pisany był w imieniu biskupa krakowskiego, natomiast zarówno lista świadków, jak i datacja nie pozostawiają wątpliwości, że biskupem tym był Jan Grot (bp. od 1 X 1326, zm. 5 VIII 1347), ponadto wpis omawianej kopii do *Acta Officialia* (t. 82, s. 712–718, wpis z 1551 r.) zatytułowano: „Johannis Grothonis episcopi Cracouiensis erectio”.

⁸ ZDKK 1, 44, s. 64: „Parochiam vero in praedictis villis scilicet Dobrowoda, Baranow, in Gadawa olim ad ecclesiam in Chotel, Kykow autem ad ecclesiam Stobnyczensem et Radzanow integre praesens iure parochiali pertinentes [...]”.

⁹ Zob. niżej; LB III, s. 96.

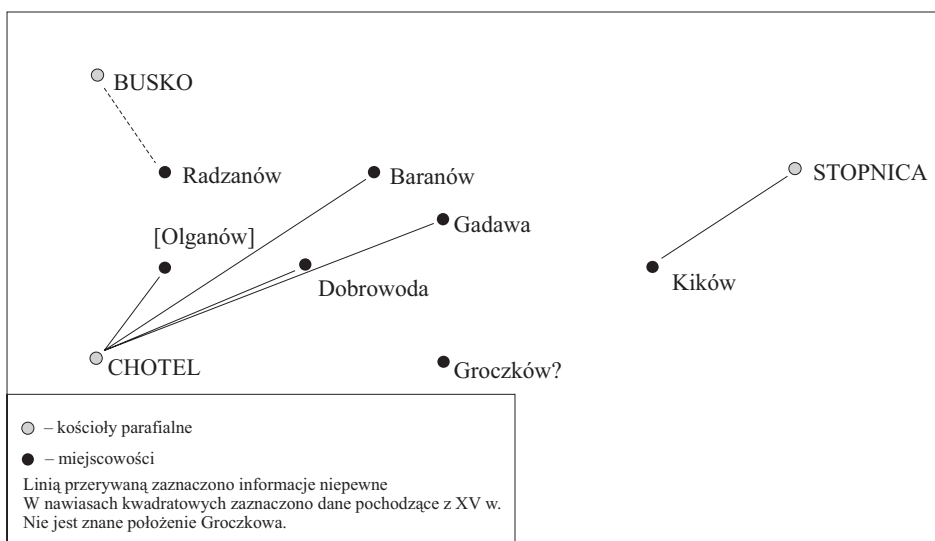
¹⁰ W kwestii uposażeń dziesięcinnych zob. W. Abraham, *Organizacja Kościoła w Polsce do połowy XII w.* Poznań 1962 (wyd. 3); M. Wyszynski, *Ze studiów nad historią dziesięciny w Polsce średniowiecznej*, cz. 1, Lwów 1929 (Pamiętnik Historyczno-Prawny, t. VIII, z. 1), a także M. D. Kowalski, *Uposażenie krakowskiej kapituły katedralnej w średniowieczu*, Kraków 2000.

¹¹ ZDKK 1, 44, s. 63–64.

¹² Według ustaleń J. Wiśniewskiego, *Historyczny opis... w Stopnickiem*, s. 65n, już w 1502 r. Groczków został określony jako wieś opustoszała. Zob. także E. Wiśniowski, *Prepozytura wiślicka do schyłku XVIII w. Materiały do struktury organizacyjnej*, Lublin 1976 [dalej: Prepozytura], s. 180, gdzie zidentyfikowano występującą w wizytacji z 1596 r. (k. 146) wieś Grochów z Groczkowem. Warto jednak dodać, że w *Atlasie Historii Polski. Województwo sandomierskie w II poł. XVI w.*, red. W. Pałucki, Warszawa 1993 nie uwzględniono żadnej z tych miejscowości na mapie.

cie w związku z dziesięcinami plebana. Nie wyliczono jej wśród wsi tworzących nową parafię, więc wypada założyć, że Groczków należał wówczas do jednej z sąsiednich parafii¹³. Rycina 1 przedstawia ustaloną na podstawie dokumentu fundacyjnego i erekcyjnego początkową przynależność parafialną miejscowości, które po 1345 r. weszły w skład parafii dobrowodzkiej.

Przed 1345 r. zdecydowana większość, bo aż cztery, miejscowości spośród siedmiu wchodzących później w skład parafii Dobrowoda należały do parafii w Chotlu Czerwonym, jedna do parafii w Stopnicy zaś w przypadku jednej (Radzanowa) przynależność do parafii w Busku jest prawdopodobna (ryc. 1).

Ryc. 1. Sieć parafialna rejonu Dobrowody przed 1345 r.

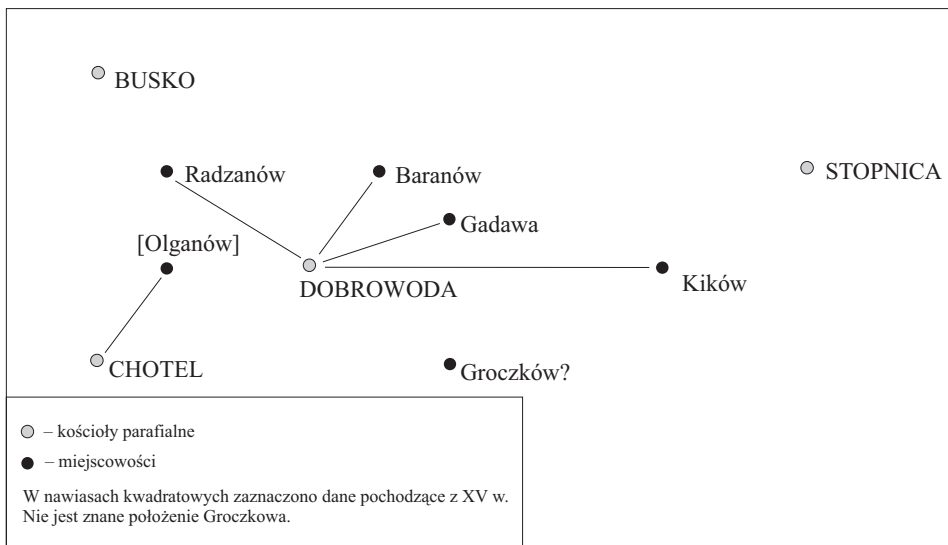
Na podstawie dokumentu erekcyjnego i fundacyjnego można ustalić pierwszy, datowany na 1345 r. okręg parafialny kościoła w Dobrowodzie (ryc. 2).

Na podstawie dokumentu z 1345 r. można próbować odtwarzać drobne pozostałości po sieci dziesięcinnej z okolic Dobrowody, datowanej na I poł. XIV w. Jak wskazano wyżej, pleban dobrowodzki otrzymywał uposażenie złożone m.in. z wcześniejszych dziesięcin biskupich. Wynika stąd, że przed 1345 r. dziesięcinę z pola biskupiego w Dobrowodzie oraz dziesięciny z Kikowa i Groczkowa (nie określono, z których pól) oddawane były do stołu biskupa krakowskiego.

O wiele pełniejszy obraz zarówno okręgu parafialnego, jak i stosunków dziesięcinnych można odnaleźć w spisanej w latach 70. XV w. z inicjatywy Jana Długosza, *Liber Beneficiorum*¹⁴. Na podstawie danych zapisanych w tym źródle,

¹³ W XV w. Groczków należał do parafii w Dobrowodzie (Zob. niżej).

¹⁴ Zob. przypis 3. Przy pracy nad niniejszym artykułem korzystałem z drukowanego egzemplarza *Liber Beneficiorum* (wyd. A. Przedzieckiego, Kraków 1863–64) skolecjonowanego z oryginałem.

Ryc. 2. Okręg parafialny kościoła w Dobrowodzie z 1345 r.

odnoszących się do II poł. XV w., kościół parafialny w Dobrowodzie, określony jako filia kościoła w Chotlu Czerwonym i noszący wezwanie św. Marii Magdaleny¹⁵, obejmował opieką parafialną siedem wsi¹⁶: Dobrowodę¹⁷, Baranów¹⁸, Gadawę¹⁹, Groczków²⁰, Kików²¹, Olganów²² oraz Radzanów (bez folwarku szlacheckiego należącego do parafii w Busku)²³.

Należy zauważyć, że dopiero teraz zostały odnotowane jako należące do parafii dobrowodzkiej dwie wsie: Groczków oraz Olganów, który według *Liber Beneficiorum* należał wcześniej do parafii w Chotlu Czerwonym²⁴. Można założyć, że Groczków wszedł do omawianej parafii między 1345 r., kiedy już

¹⁵ LB II, s. 374: „Villa [Dobrowoda] habens in se parochialem ecclesiam filialem ecclesiae de Chotel [...] Sanctaeque dicata Mariae Magdalena”. Warto przypomnieć, że wezwanie św. Marii Magdaleny i św. Marty podawał już dokument erekcyjny z 1345 r.; według ustaleń E. Wiśniowskiego, *Prepozytura*, s. 181, wezwanie św. Marii Magdaleny i św. Marty było ponownie notowane w 1748 r.

¹⁶ Ustalenie przynależności parafialnej na podstawie LB I, s. 418, *Rozwój*, s. 88, 125.

¹⁷ Dobrowoda, LB I, s. 418–419, LB II, s. 374.

¹⁸ Baranów LB I, s. 419, LB II, s. 374.

¹⁹ Gadawa LB I, s. 419, LB II, s. 11, LB II, s. 374–375.

²⁰ Groczków LB II, s. 375, wieś dziś nieistniejąca. Wg *Rozwój*, s. 125, przyp. 138 w 1598r. wym. jako Grochów.

²¹ Kików LB II, s. 375, LB II, s. 442 (tu Kików wymieniono jako należący do parafii w Stopnicy – prawdopodobnie błędnie. Zob. *Rozwój*, s. 125, przyp. 135).

²² Olganów LB I, s. 414, LB I, s. 418, LB II, s. 373.

²³ Radzanów LB II, s. 373, LB II, s. 425, LB III, s. 96.

²⁴ LB I, s. 418: „Dobrowoda [...] habens in se ecclesiam parochialem filialem ecclesiae matricis de Chotel ad quam superioribus annis villae Dobrovoda, Lganow, Baranow et Gadawa iure parochiali pertinebant [...]”.

istniał, lecz nie należał jeszcze do parafii w Dobrowodzie, a II poł. XV w. (umownie 1470 r.) jako datą spisania *Liber Beneficiorum*, gdzie Groczków już uwzględniono. Być może podobnie miała się rzecz z Olganowem, nieuwzględnionym w dokumencie z 1345 r., a wpisanym do parafii w *Liber Beneficiorum*. W tym ostatnim źródle Olganów scharakteryzowano jako wieś od dawna należąca do parafii w Chotlu (jeszcze w XIV w.?). Na obszarze całej parafii dominowała własność szlachecka. Tylko dwie miejscowości: Dobrowoda i Baranów były własnością biskupa krakowskiego²⁵. Gadawa należała do kasztelana wiślickiego Jana Feliksa Tarnowskiego herbu Leliwa²⁶, Olganów do Mszczuja Lganowskiego herbu Pobóg²⁷, Radzanów do Mikołaja Jugoszowskiego herbu Habdank²⁸, Groczków do Marcina Zborowskiego herbu Jastrzębiec²⁹, natomiast Kików w jednym z opisów określono jako własność Marcina Zborowskiego herbu Jastrzębiec a w drugim jako posiadłość Marcina Zborzeńskiego z braćmi herbu Jastrzębiec³⁰.

Okręg parafialny kościoła w Dobrowodzie zrekonstruowany na podstawie *Liber Beneficiorum*, przedstawia rycina 3.

W II poł. XV w., w skład parafii dobrowodzkiej wchodziło już siedem miejscowości (w 1345 r. tylko 5), jednocześnie II poł. XV w. można uznać za koniec etapu tworzenia się okręgu omawianej parafii (ryc. 3).

Liber Beneficiorum wymienia 6 odbiorców dziesięciny z wsi należących do parafii w Dobrowodzie: kościoły parafialne w Dobrowodzie, Stopnicy i Chotlu Czerwonym, kościół Wszystkich Świętych w Krakowie (tzw. drewniany) oraz kantoria i kustodia wiślicka (tab. 1).

²⁵ Dobrowoda LB I, s. 418–419: „[...] villa de proprietate episcopi Cracoviensis [...]”; LB II, s. 374: „Villa habens in se parochialem ecclesiam [...] cuius proprietas ad episcopum Cracoviensem pro tempore pertinet qui est illius unicus collator et patronus.” Baranów LB I, s. 419: „[...] villa [...] cuius proprietas et dominium ad episcopatum Cracoviensem pertinet [...]”; LB II, s. 374: „[...] villa [...] cuius proprietas ad episcopatum Cracoviensem pertinet.” Warto zauważyć, że w 1328 r. Dobrowoda została wymieniona jako wieś należąca do biskupów lubuskich (*Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski*, t. II, nr 1088, s. 419–421).

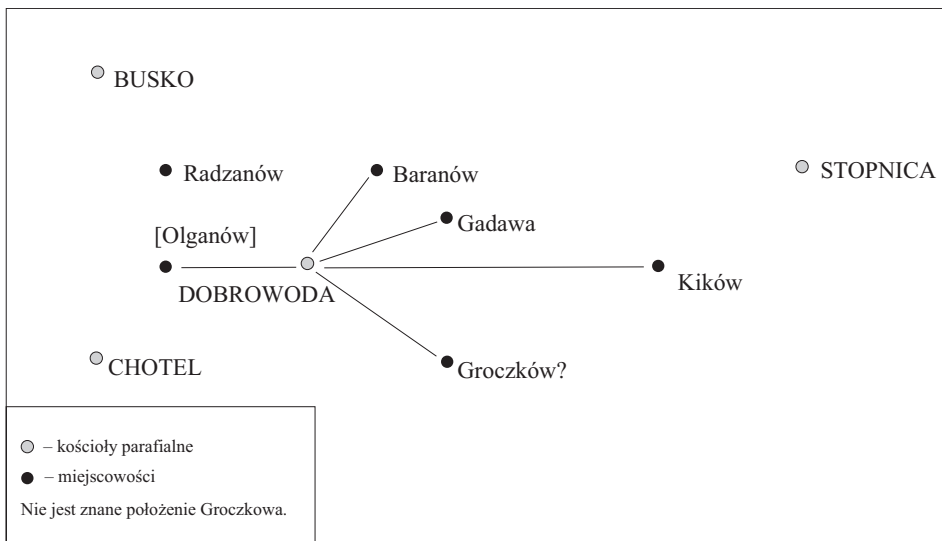
²⁶ LB I, s. 419: „[...] villa [...] cuius haeres Joannes Felix de Tarnow castellanus Visliciensis nobilis de domo Leliwa [...]”; LB II, s. 11: „[...] villa [...] cuius haeres Johannes Felix de Tharnow de domo Lelywa [...]”; LB II, s. 11: „[...] villa [...] cuius haeres Johannes Felix de Tharnow de domo Lelywa [...]”.

²⁷ LB I, s. 414: „[...] villa [...] cuius haeres Msczugius Lganowsky nobilis de domo Pobodzye [...]”; LB II, s. 373: „[...] villa [...] cuius haeres Mszczugius Lganowszky nobilis de domo Pobodzye.”

²⁸ LB II, s. 373: „[...] villa [...] cuius haeres Nicolaus nobilis de domo Habdank.” LB II, s. 425: „[...] villa [...] cuius haeres Nicollaus de domo Habdank.” LB III, s. 96: „[...] villa [...] cuius haeres Nicolaus Jugoschowsky de domo Habdank.”

²⁹ LB II, s. 375: „[...] villa [...] cuius haeres praefatus Martinus Zborowszky de domo Accipitrum.”

³⁰ Prawdopodobnie chodzi tu o jedną i tę samą osobę, LB II, s. 375: „[...] cuius haeredes sunt Martinus Zborowszky de armis Accipitrum [miejsce puste].” LB II, s. 442: „[...] villa sub parochia ecclesiae de Stobnicza cuius haeredes Martinus cum fratribus germanis Zborzenszky de domo Accipitrum.”

Ryc. 3. Okręg parafialny kościoła w Dobrowodzie z II poł. XV w.

Tabela 1. Odbiorcy dziesięciny z terenu parafii Dobrowoda w II poł. XV w.

Miejscowość	Odbiorca	Wartość dziesięciny (w grzywnach)	Źródło: LB tom, strona
Dobrowoda	kustodia wiślicka	10	I, 418–419; II, 374
	kościół par. w Dobrowodzie		
Baranów	kustodia wiślicka	20	I, 419; II, 374
	kościół parafialny w Dobrowodzie		
Gadawa	kustodia wiślicka	7	I, 419; II, 11; II, 374–375
	kościół par. Wszystkich Św. w Krakowie (cz. drewniana)		
Groczków	kościół par. w Dobrowodzie	8	II, 375
Kików	kościół par. w Dobrowodzie	8	II, 375; II, 442
	kościół par. w Stopnicy		
Olganów	kantoria wiślicka	7	I, 414; II, 373
	kościół par. w Chotlu Czerwonym		
Radzanów	kościół par. w Chotlu Czerwonym	16	II, 373; II, 425; III, 96

Jak wynika z tabeli 1, aż w pięciu miejscowościach pobierało dziesięcinę dwóch odbiorców, tylko w dwóch miejscowościach (Groczków, Radzanów) całą dziesięcinę otrzymywał jeden odbiorca. Najczęstszymi odbiorcami dziesięciny z terenu omawianej parafii, pobierającymi ją z 3 miejscowości w parafii, byli: kościół parafialny w Dobrowodzie oraz kustodia wiślicka. Jednak by móc dokładnie określić sieć stosunków dziesięcinnych parafii dobrowodzkiej, należy najpierw ustalić, jakie pola uprawne (tj. podlegające dziesięcinie) znajdowały się na jej obszarze. Jednoznaczne określenie na podstawie *Liber Beneficiorum*

zarówno rodzajów pól uprawnych, jak i ich ilości wywołuje niejednokrotnie spore trudności. Wynika to przede wszystkim z tego, że we wspomnianym źródle znajduje się zazwyczaj więcej niż jeden opis tych samych miejscowości. Poszczególne opisy mogły poza tym pochodzić od różnych informatorów i mogły być redagowane przez zupełnie różne osoby³¹. W rezultacie zdarza się napotykać w *Liber Beneficiorum* różne opisy tych samych wsi, jednak zupełnie sprzeczne w zakresie areału, dziesięcin czy nawet przynależności parafialnej. Często, wobec niemożności ustalenia jednej wersji, jedynym wyjściem okazać się może się prezentacja sprzecznych opisów źródła.

Z wyjątkiem wsi Groczków, każda z pozostałych 6 miejscowości należących do parafii w Dobrowodzie posiada w *Liber Beneficiorum* co najmniej dwa opisy areału i powinności dziesięcinnych. Według posiadanych danych, w Dobrowodzie znajdowało się 7 łąnów kmiecych i 1 łąn plebański (który wcześniej był także łąnem kmiecym), karczma z polami utworzonymi z pól folwarku biskupiego oraz wspomniany folwark biskupi; stwierdzono także brak zagród³². Wszystkie wymienione wyżej pola podlegały obowiązkowi dziesięcinnemu. W Baranowie, prócz 1 łąnu stanowiącego własność plebana (należącego wcześniej do folwarku, z którego pleban zatrzymywał dziesięcinę dla siebie) znajdowało się 19 łąnów kmiecych, karczma z polami (w wielkości 1 łąnu) oraz folwark biskupi (utworzony z łąnów), zapisano także brak zagród³³. We wszystkich trzech opisach areału wsi Gadawa, dotyczących kolejno: uposażenia dwóch odbiorców pozaparafialnych, kustodii wiślickiej oraz drewnianego kościoła Wszystkich Św. w Krakowie, a także kościoła parafialnego w Dobrowodzie, zapisano istnienie 6 łąnów kmiecych oraz 1 zagrody. W obu opisach pozaparafial-

³¹ Zob. ustalenia S. Kurasia, *Regestrum*, s. 18n.

³² LB I, s. 418–419: „[...] in qua sunt octo lanei septem quidem cmethonales octavus vero plebani qui quondam erat cmethonalis de quibus omnibus absque aliqua diminutione decima manipularis solvitur [...]. Item non sunt in eadem villa hortulaniae item est una taberna habens agros [na marginesie: ex praedio episcopali illi largitos] de quibus decimam manipularem solvit [...] item est ibi curia et praedium episcopale habens agros de quibus decima manipularis solvitur [...]”. LB II, s. 374: „In qua sunt octo lanei septem quidem cmethonales octavus vero plebani qui quondam erat cmethonalis de quibus omnibus absque aliqua diminutione decima manipularis et canapalis solvitur [...]. Item non sunt in eadem villa hortulaniae. Item est una taberna habens agros ex praedio episcopali illi largitos [...]. Item est ibi curia et praedium episcopale habens agros de quibus decima solvitur [...]”. W Dobrowodzie znajdował się także majątek plebański (wydzielony także z folwarku biskupiego).

³³ LB I, s. 419: „[...] in qua sunt decem et novem lanei cmethonales item praedium episcopale de aliquot laneis item taberna habens laneum de quibus omnibus absque diminutione solvitur decima [...]. Item ibi unus laneus specialis ecclesiae et plebani de Dobrovoda [...] solvens decimam manipularem eidem ecclesiae et plebano in Dobrovoda eo quod erat quondam praedialis item non sunt in praefata villa hortulaniae.” LB II, s. 374: „In qua sunt decem et novem lanei cmethonales item praedium episcopale de aliquot laneis item taberna habens laneum de quibus omnibus absque diminutione solvitur decima [...]. Item est ibi unus laneus specialis ecclesiae et plebani in Dobrovoda [...] solvens decimam manipularem eidem ecclesiae et plebano in Dobrovoda eo quod erat quondam praedialis. Item non sunt in praefata villa hortulaniae.”

nych zanotowano także obecność folwarku rycerskiego. W trzecim opisie (dotyczącym uposażenia kościoła parafialnego w Dobrowodzie) zanotowano jednak brak folwarku oraz karczmem i młynów (brak karczmem zapisano także w opisie dotyczącym uposażenia kustodii wiślickiej)³⁴. Mimo to istnienie folwarku nie jest niemożliwe, jego obecność zanotowano w dwóch wzmiankach na trzy. Obie dotyczyły uposażenia odbiorców dziesięciny z Baranowa, w tym także odbiorcy otrzymującego ją ze wspomnianego folwarku (kościół drewniany Wszystkich Św. w Krakowie). W tabeli 2 zapisano więc istnienie folwarku szlacheckiego. Jedyny zachowany opis areалу wsi Groczków wydaje się być niewypełnionym formularzem. Miejsca puste pozostawiono przy łąkach kmiecych, mimo iż stwierdzono oddawanie z nich dziesięciny do kościoła parafialnego w Dobrowodzie w wysokości 8 grzywien. W pozostałej części opisu wymieniono jedynie rodzaje pól, nie zapisując przy nich żadnych danych³⁵. Ze względu na to, że wskazano odbiorcę, a także podano wartość dziesięciny oddawanej z domniemanych łąnów, można zakładać, że istotnie w Groczkowie mogły znajdować się łąki kmiece (tab. 2).

Tabela 2. Areal parafii Dobrowoda według danych *Liber Beneficiorum*

Miejscowość	Łany kmiece	Zagrody (z polami)	Pola	Folwarki	Źródło: <i>Liber Beneficiorum</i> , tom, strona
Dobrowoda	7; 1 plebański	–	K 1	1 biskupi	I, 418–419; II, 374
Baranów	19; 1 plebański	–	K 1	1 biskupi	I, 419; II, 374
Gadawa	6	1	K –; M –	1 szlachecki	I, 419; II, 11; II, 374–375
Groczków	+				II, 375
Kików	14			szlachecki (1?)	II, 375; II, 442
Olganów	6	2	K 1	1 szlachecki	I, 414; II, 373
Radzanów	9	1	K 1		II, 373; II, 425; III, 96

+ – dana jednostka znajduje się w opisywanej miejscowości; ? – informacje niepewne; – brak stwierdzony przez LB, K – karczemne, M – młyńskie

Dwa znane opisy wsi Kików zgodne są ze sobą w zasadzie tylko w kwestii jednego z odbiorców dziesięciny. W opisie związanym z kościołem parafialnym

³⁴ LB I, s. 419 (opis dotyczący uposażenia odbiorcy – kustodii wiślickiej): „[...] in qua sunt sex lanei cmethonales [...]. Item est in eadem villa una hortulania [...]. Item non est in eadem villa taberna sed [– na razurze] praedium unum [– na razurze] militare est ibi [...]” LB II, s. 11 (opis dotyczący uposażenia odbiorcy – kościoła Wszystkich Św. w Krakowie): „[...] in qua sunt sex lanei cmethonales [...] item est ibi praedium unum militare item una ortulania habens agros [...]” LB II, s. 374–375 (opis dotyczący uposażenia kościoła parafialnego w Dobrowodzie): „In qua sunt sex lanei cmethonales [...]. Item est in eadem villa una hortulania [...] Item in eadem villa non est taberna neque praedium aliquod militare neque molendinum.”

³⁵ LB II, s. 375: „In qua sunt [miejsce puste] lanei cmethonales de quibus solvitur decima manipularis et canapalis ecclesiae in Dobrowoda et valor eius aestimatur ad octo marcas. Item in eadem villa praedium [miejsce puste] item tabernae [miejsce puste] item hortulaniae [miejsce puste].”

stwierdzono jedynie oddawanie dziesięciny z nieznanej liczby łąnów do kościoła w Dobrowodzie w wysokości 8 grzywien, a w przypadku pozostałych rodzajów pól pozostawiono miejsca puste. Wątpliwości może także budzić sposób zapisu istnienia folwarku. Zapisano bowiem, że w Kikowie są folwarki szlacheckie i pozostawiono miejsce puste na wskazanie odbiorcy czy wartości dziesięciny.³⁶ W drugim opisie, gdzie Kików zapisano jako należący do parafii w Stopnicy³⁷, zapisano istnienie 14 łąnów kmiecych, z połowy których dziesięcinę oddawano kościołowi w Stopnicy, a z połowy kościołowi w Dobrowodzie. Nie wspomniano o żadnych innych rodzajach pól³⁸. Reasumując, można powiedzieć, że w odniesieniu do Kikowa wymieniono istnienie łąnów kmiecych (w liczbie 14) oraz prawdopodobnie folwarku szlacheckiego (lub folwarków szlacheckich). Na poparcie prawdziwości tego wniosku można przytoczyć zapis w tzw. *Liber relaxationum* z 1529 r., gdzie zapisano istnienie w Kikowie zarówno pól kmiecych jak i 1 folwarku³⁹ (tab. 2). Oba znane opisy areалу wsi Olganów, mimo że zapisano je przy uposażeniu różnych odbiorców, są ze sobą zgodne w każdym szczególe dotyczącym areálu. Zapisano w nich obecność 6 łąnów kmiecych, 1 karczmy z polami, 1 folwarku szlacheckiego oraz 2 zagród utworzonych z pól folwarcznych⁴⁰. Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku opisów areálu wsi Radzanów, w każdym z trzech zanotowano zgodnie istnienie 9 łąnów kmiecych, 1 karczmy z polami oraz 1 zagrody⁴¹. Znajdujący się w tej wsi folwark szlachecki należał do parafii w Busku.

³⁶ LB II, s. 375: „In qua sunt [miejsce puste] lanei cmethonales de quibus omnibus solvitur et conducitur decima manipularis et canapalis ecclesiae in Dobrowoda et valor eius aestimatur ad octo marcas cuius haeredes sunt Martinus Zborowszky de armis Accipitrum [miejsce puste]. Item in eadem villa sunt praedia militaria [miejsce puste] item tabernae [miejsce puste] item hortulaniae [miejsce puste].”

³⁷ Błędnie, bo od 1345 r. Kików po wyłączeniu z parafii stopnickiej został przypisany do parafii w Dobrowodzie, Zob. wyżej przy ustalaniu przynależności parafialnej wsi.

³⁸ LB II, s. 442: „[...] villa sub parochia ecclesiae de Stobnicza [...]. In qua sunt quatuordecim lanei cmethonales de quibus medietas decimae tollitur pro praeposito in Stobnicza et medietas pro plebano in Dobrowoda.”

³⁹ *Księga Dochodów Beneficjów Diecezji Krakowskiej z roku 1529* (tzw. *Liber Relaxationum*), wyd. Z. Leszczyńska-Skrętowa, Wrocław 1968 [dalej: LR], s. 258 (przy uposażeniu kościoła w Dobrowodzie): „In Kykow de agris kmeth. totis et de medietate agrorum pred. d. man. mrc 12”; tamże s. 262 (przy uposażeniu kościoła w Stopnicy): „In Kykow de agris pred. d. man. sexag. 1”. Zwraca uwagę odwrotny niż w LB układ podziału dziesięciny, kościół w Dobrowodzie otrzymywał całość z pól kmiecych i połowę z folwarku zaś kościół w Stopnicy drugą połowę dziesięcin z folwarku w Kikowie.

⁴⁰ LB I, s. 414: „[...] in qua sunt sex lanei cmethonales item una taberna habens agros [...]. Item est in eadem villa unum tantummodo praedium militare [...] item sunt duo hortulani habentes agros ex praedio largitos [...]”. LB II, s. 373: „In qua sunt sex lanei cmethonales item una taberna habens agros [...]. Item est in eadem villa unum tantummodo praedium militare [...]. Item sunt duo hortulani habentes agros ex praedio largitos [...]”.

⁴¹ LB II, s. 373: „In qua sunt novem lanei cmethonales item una taberna habens agros item una hortulania habens agros [...]”. LB II, s. 425: „In qua sunt novem lanei cmethonales item una taberna habens agros item una hortulania habens agros [...]”. LB III, s. 96: „In qua sunt novem lanei cmethonales item taberna una habens agros item hortulania una habens agros [...]”.

Na obszarze parafii w Dobrowodzie łąny kmiece występowały niemal na pewno w każdej wsi i to w dużej ilości: od 19 (Baranów) do 6 (Gadawa, Olganów). Ponadto w omawianej parafii znajdowało się co najmniej 5 folwarków podlegających dziesięcinie (dwa biskupie), pola 3 karczem oraz 4 zagrody (tab. 2).

Najczęstszymi odbiorcami dziesięcin z miejscowości należących do parafii dobrowodzkiej byli: kościół parafialny w Dobrowodzie i kustodia wiślicka. Kościół parafialny był jedynym odbiorcą dziesięciny z całego areалу wsi Groczków, czyli z nieznannej liczby łąnów kmieczych o wartości 8 grzywien⁴² (tab. 2). W pozostałych 2 miejscowościach kościół parafialny pobierał dziesięcinę zarówno z łąnów kmieczych, jak i innych pól. W Dobrowodzie z pola karczemnego oraz z folwarku biskupiego (nie podano wartości), a w Kikowie z 7 (tj. z połowy z istniejących tam 14) łąnów kmieczych o wartości ustalonej na 8 grzywien⁴³ (tab. 3).

Tabela 3. Dziesięciny kościoła parafialnego w Dobrowodzie z terenu własnej parafii

Miejscowość	Areál (podstawa do oddawania dziesięciny)	Wartość (w grzywnach)
Groczków	całość: łąny kmiece	8
Baranów	1 łąn plebański	–
Dobrowoda	pole karczemne, folwark biskupi	–
Kików	7 łąnów kmieczych	8

W skład uposażenia kościoła w parafii Dobrowoda (liczącej 7 wsi) wchodziły dziesięciny zarówno z łąnów (kmieczych i plebańskich), jak i folwarku i pola karczemnego, lecz jedynie z 4 miejscowości. Na podstawie części zacho-

⁴² LB II, s. 375: „In qua sunt [miejsce puste] lanei cmetionales de quibus solvitur decima manipularis et canapalis ecclesiae in Dobrowoda et valor eius aestimatur ad octo marcas. Item in eadem villa praedium [miejsce puste] item tabernae [miejsce puste] item hortulaniae [miejsce puste].”

⁴³ Dobrowoda LB I, s. 418–419: „[...] item est una taberna habens agros [na marginesie: ex praedio episcopali illi largitos] de quibus decimam manipulearem solvit ecclesiae in Dobrovoda item est ibi curia et praedium episcopale habens agros de quibus decima manipularis solvitur ecclesiae et plebano loci eiusdem in Dobrovoda [...]”. LB II, s. 374: „Item est una taberna habens agros ex praedio episcopali illi largitos de quibus decimam manipulearem solvit ecclesiae in Dobrowoda. Item est ibi curia et praedium episcopale habens agros de quibus decima solvitur ecclesiae et plebano loci eiusdem in Dobrowoda [...]”. Kików LB II, s. 375: „In qua sunt [miejsce puste] lanei cmetionales de quibus omnibus solvitur et conducitur decima manipularis et canapalis ecclesiae in Dobrowoda et valor eius aestimatur ad octo marcas.” LB II, s. 442: „In qua sunt quatuordecim lanei cmetionales de quibus medietas decimae tollitur pro praeposito in Stobnicza et medietas pro plebano in Dobrowoda.” Należy także podkreślić, że pleban w Dobrowodzie posiadał także 1 łąn w Baranowie, z którego dziesięcinę zatrzymywał dla siebie: LB I, s. 419: „Item ibi unus laneus specialis ecclesiae et plebani de Dobrovoda [...] solvens decimam manipulearem eidem ecclesiae et plebano in Dobrovoda eo quod erat quondam praedialis [...]”. LB II, s. 374: „Item est ibi unus laneus specialis ecclesiae et plebani in Dobrowoda [...] solvens decimam manipulearem eidem ecclesiae et plebano in Dobrowoda eo quod erat quondam praedialis.”

wanych danych można ustalić, że dochód dziesięcinny kościoła w Dobrowodzie z obszaru własnej parafii nie był mniejszy niż 16 grzywien (tab. 3).

Kustodia wiślicka, drugi z największych odbiorców w tej parafii, otrzymywała dziesięciny o wartości 10 grzywien (wartość podano tylko w jednym z dwóch opisów) z 7 łanów kmiecych i 1 plebańskiego w Dobrowodzie⁴⁴, z 19 łanów kmiecych, 1 folwarku biskupiego i pola karczemnego w Baranowie o wartości 20 grzywien⁴⁵ oraz dziesięciny oszacowane na 7 grzywien z 6 łanów kmiecych w Gadawie⁴⁶ (tab. 4).

Tabela 4. Dziesięciny kustodii wiślickiej z terenu parafii w Dobrowodzie

Miejscowość	Areał (podstawa do oddawania dziesięciny)	Wartość (w grzywnach)
Dobrowoda	7 łanów kmiecych, 1 łan plebański	10
Baranów	19 łanów kmiecych, folwark biskupi, pole karczemne	20
Gadawa	6 łanów kmiecych	7

Można stwierdzić, że kustodia wiślicka otrzymywała dziesięcinę przeważnie z łanów kmiecych (łącznie 32), na uwagę zasługuje też zsumowana wartość otrzymywanych przez nią dziesięcin z tego terenu, aż 37 grzywien (tab. 4).

Kolejny odbiorca dziesięciny z terenu omawianej parafii to kościół parafialny w Chotlu Czerwonym. Pleban chotelski był jedynym odbiorcą oszacowanej na 16 grzywien dziesięciny z tej części Radzanowa, która leżała na terenie parafii w Dobrowodzie: z 9 łanów kmiecych, pola karczemnego oraz zagrody⁴⁷. Ponadto

⁴⁴ LB I, s. 418–419: „[...] in qua sunt octo lanei septem quidem cmethonales octavus vero plebani qui quondam erat cmethonalis de quibus omnibus absque aliqua diminutione decima manipularis solvitur custodiae Visliciensi [...] et solvunt decimam canapi per quatuor ierugas et valor decimae aestimatur ad decem marcas.” LB II, s. 374: „In qua sunt octo lanei septem quidem cmethonales octavus vero plebani qui quondam erat cmethonalis de quibus omnibus absque aliqua diminutione decima manipularis et canapalis solvitur et conducitur pro custodia Visliciensi.”

⁴⁵ LB I, s. 419: „[...] villa [...] in qua sunt decem et novem lanei cmethonales item praedium episcopale de aliquot laneis item taberna habens laneum de quibus omnibus absque diminutione solvitur decima manipularis custodiae Visliciensi [...] et solvunt decimam canapi de laneo per quatuor ierugas et valor decimae aestimatur ad viginti marcas.” LB II, s. 374: „In qua sunt decem et novem lanei cmethonales item praedium episcopale de aliquot laneis item taberna habens laneum de quibus omnibus absque diminutione solvitur decima manipularis custodiae Visliciensi [...] et solvunt decimam canapi de laneo per quatuor ierugas et valor decimae aestimatur ad viginti marcas.”

⁴⁶ LB I, s. 419: „[...] in qua sunt sex lanei cmethonales de quibus omnibus solvitur decima manipularis custodiae Visliciensi [...] et solvunt decimam canapi per quatuor ierugas et valor decimae aestimatur ad septem marcas.” LB II, s. 11: „[...] in qua sunt sex lanei cmethonales de quibus solvitur et conducitur decima manipularis et canapalis pro custodia Visliciensi et valor eius aestimatur ad septem marcas [...]” LB II, s. 374–375: „In qua sunt sex lanei cmethonales de quibus omnibus solvitur decima manipularis custodiae Visliciensi [...] et solvunt decimam canapi per quatuor ierugas et valor decimae aestimatur ad septem marcas.”

⁴⁷ LB II, s. 373: „In qua sunt novem lanei cmethonales item una taberna habens agros item una hortulania habens agros de quibus omnibus solvitur et conducitur decima manipularis et canapalis pro ecclesia parochiali et plebano in Chotel villa custodis Wisliciensis cuius valor ad sedecim marcas

do Chotła oddawano dziesięcinę z folwarku szlacheckiego i 2 zagród w Olganowie, o nieznannej wartości⁴⁸ (tab. 5). Pozostali odbiorcy otrzymywali dziesięcinę z pojedynczych wsi: kościół Wszystkich Św. (część drewniana) w Krakowie z 1 folwarku szlacheckiego i 1 zagrody w Gadawie o wartości (oszacowanej tylko w jednej spośród trzech wzmianek) na 1 grzywnę⁴⁹, kościół parafialny w Stopnicy z 7 łąnów kmiących w Kikowie (o nieznannej wartości)⁵⁰ oraz kantoria wiślicka z 6 łąnów kmiących i pół 1 karczmy o wartości 7 grzywien w Olganowie⁵¹ (tab. 5).

Podsumowując dane zawarte w tabelach 3–5 można stwierdzić, że pod względem wysokości pobieranych dziesięcin na pierwszym miejscu znajdowała się kustodia wiślicka, której dochód dziesięcinny z terenu parafii w Dobrowodzie wynosił aż 37 grzywien, pozostali odbiorcy posiadali dziesięciny o zdecydowanie niższych wartościach. Pleban w Dobrowodzie i pleban chotelski po co najmniej 16 grzywien, kantoria wiślicka 7 grzywien, natomiast kościół Wszystkich Św.

---

aestimatur [...]”. LB II, s. 425: „In qua sunt novem lanei cmethonales item una taberna habens agros item una hortulania habens agros de quibus omnibus solvitur et conducitur decima manipularis et canapalis pro ecclesia in Chotel villa custodis Visliciensis et valor eius aestimatur ad sedecim marcas [...]”. LB III, s. 96: „In qua sunt novem lanei cmethonales item taberna una habens agros item hortulania una habens agros de quibus omnibus solvitur decima manipularis et canapalis pro ecclesia parochiali et eius plebano in Chotel villa custodis Visliciensis et valor eius aestimatur ad sedecim marcas [...]”.

⁴⁸ LB I, s. 414: „Item est in eadem villa unum tantummodo praedium militare quod solvit decimam manipulem ecclesiae parochiali et plebano in Chotel item sunt duo hortulani habentes agros ex praedio largitos qui etiam solvunt decimam manipulem ecclesiae in Chotel.” LB II, s. 373: „Item est in eadem villa unum tantummodo praedium militare quod solvit decimam manipulem ecclesiae parochiali et plebano in Chotel. Item sunt duo hortulani habentes agros ex praedio largitos qui etiam solvunt decimam manipulem ecclesiae in Chotel.”

⁴⁹ LB I, s. 419: „Item est in eadem villa una hortulania de qua decima manipularis cedit ecclesiae et rectori alterius partis Omnium Sanctorum in Cracovia qui pro dote habet ligneam [ostatni wyraz na razurze] [miejsce puste]. Item [...] praedium unum [– na razurze] militare est ibi de quibus [trzy ostatnie wyrazy na razurze] agris solvitur decima manipularis ecclesiae Omnium Sanctorum mediae partis domus lignae.” LB II, s. 11: „[...] item est ibi praedium unum militare item una hortulania habens agros de quibus solvitur decima manipularis ecclesiae Omnium Sanctorum mediae partis domus lignae et valor eius aestimatur ad unam marcam.” LB II, s. 374–375: „Item est in eadem villa una hortulania de qua decima manipularis cedit ecclesiae et rectori alterius partis Omnium Sanctorum in Cracovia [...]”.

⁵⁰ Informacja o kościele w Stopnicy pochodzi tylko z jednej spośród dwóch wzmianek na temat Kikowa. Mimo to obie wzmianki nie są ze sobą sprzeczne (Zob. LB II, s. 375 lub opis dziesięcin należących do kościoła w Dobrowodzie). LB II, s. 442: „In qua sunt quatuordecim lanei cmethonales de quibus medietas decimae tollitur pro praeposito in Stobnicza et medietas pro plebano in Dobrowoda.” Warto dodać, że wartość oddawanej dziesięciny z połowy łąnów w Kikowie do Dobrowody wynosiła 8 grzywien, być może tyle samo wynosiła także dziesięcina oddawana z drugiej połowy łąnów do Stopnicy.

⁵¹ LB I, s. 414: „[...] in qua sunt sex lanei cmethonales item una taberna habens agros de quibus omnibus solvitur decima manipularis cantoriae Visliciensi et solvunt decimam canapai per quatuor ierugas et valor decimae aestimatur ad septem marcas.” LB II, s. 373: „In qua sunt sex lanei cmethonales item una taberna habens agros de quibus omnibus solvitur decima manipularis cantoriae Visliciensi [...] et solvunt decimam canapi per quatuor ierugas et valor decimae aestimatur ad septem marcas.”

w Krakowie 1 grzywnę. Kustodia wiślicka dominowała też na omawianym terenie pod względem wartości areалу, z którego pobierano dziesięcinę. Jako jedyny odbiorca otrzymywała ją aż z 32 łąnów kmiecych, kościół w Chotlu Czerwonym otrzymywał ją z 9 łąnów kmiecych, kościół parafialny w Dobrowodzie z co najmniej 7 łąnów (nie znamy liczby łąnów w Groczkowie), kościół w Stopnicy z 7 łąnów kmiecych, a kantoria wiślicka z 6 łąnów kmiecych.

Tabela 5. Dziesięciny z terenu parafii w Dobrowodzie

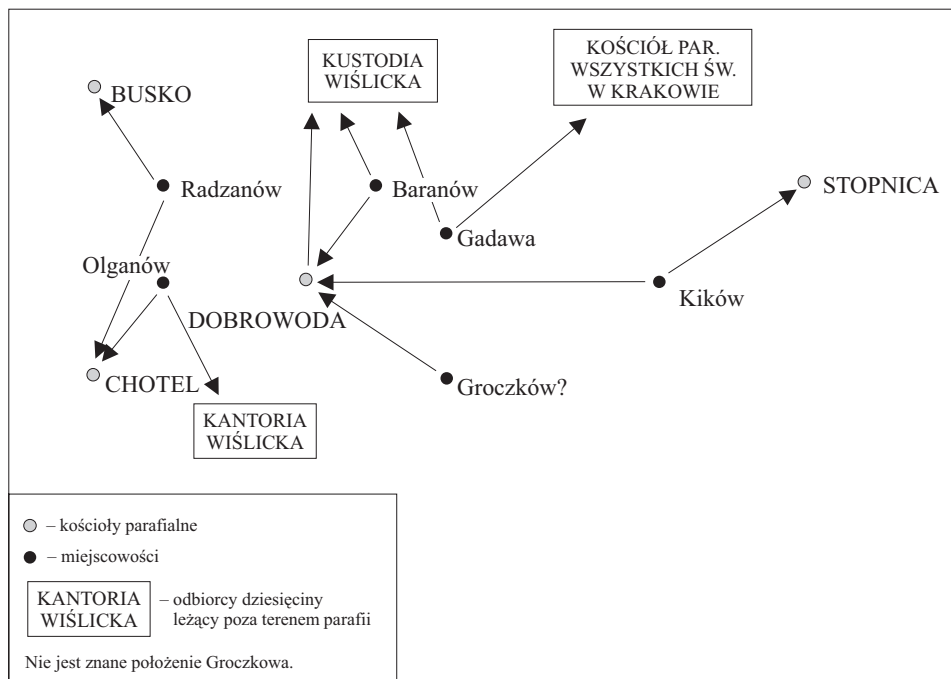
Odbiorca	Miejscowość z terenu parafii w Dobrowodzie	Areál (podstawa do oddawania dziesięciny)	Wartość (w grzywnach)
Kościół parafialny w Chotlu Czerwonym	Radzanów	całość: 9 łąnów kmiecych, 1 pole karczemne, 1 zagroda	16
	Olganów	folwark szlachecki, 2 zagrody	
Kantoria wiślicka	Olganów	6 łąnów kmiecych, pole 1 karczmy	7
Kościół parafialny Wszystkich Św. w Krakowie (część drewniana)	Gadawa	1 folwark szlachecki, 1 zagroda	1
Kościół parafialny w Stopnicy	Kików	7 łąnów kmiecych	

Porównanie danych *Liber Beneficiorum* dotyczących parafii dobrowodzkiej z informacjami zawartymi w Księdze Dochodów Beneficjów diecezji krakowskiej, czyli tzw. *Liber Retaxationum*, spisanej w 1529 r. pokazuje, że choć oba źródła dzieli ok. 60 lat, to jednak bardzo niewiele się zmieniło w kwestii przynależności parafialnej i stosunków dziesięcinnych. Różnice można zauważyć jedynie w 3 przypadkach (ryc. 4). Przy dziesięcinie oddawanej kościołowi parafialnemu w Stopnicy z Kikowa zamiast z łąnów kmiecych (jak zapisano w *Liber Beneficiorum*) zanotowano oddawanie jej z folwarku; dziesięcinę z Olganowa przedstawiono jako oddawaną zamiennie plebanowi w Dobrowodzie i w Chotlu; ponadto w ogóle nie wymieniono wsi Groczków, która prawdopodobnie już wtedy była opustoszała⁵². Pozostałe dane nie wprowadzały szczególnych różnic do układu zanotowanego w II poł. XV w⁵³. Dane *Liber Retaxationum* zostały zebrane w tabeli 6.

Można ustalić, że najczęstszym odbiorcą dziesięciny był kościół parafialny w Dobrowodzie, otrzymującym ją z 4 miejscowości: Dobrowody, Baranowa, Kikowa oraz Olganowa (tab. 6). W II poł. XV w. wspomniany kościół otrzymywał ją także z 4 wsi: Dobrowody, Baranowa, Kikowa oraz Groczkowa. Nie jest wykluczone, że gdy Groczków opustoszał (i w rezultacie przestano oddawać stamtąd dziesięcinę), pleban dobrowodzki, chcąc uzupełnić brakujące źródło

⁵² Zob. wyżej uwagi dotyczące okręgu parafialnego Dobrowody w 1345 r.

⁵³ W zestawieniu tym nie brano pod uwagę wartości dziesięcin, które ze swej natury były najbardziej zmienne.

Ryc. 4. Sieć dziesięcinną parafii Dobrowoda w II poł. XV w.

dochodów, zainteresował się dziesięcinami z Olganowa, wsi leżącej blisko Dobrowody, a ponadto nieoddającej dotychczas dziesięcin swojemu kościołowi parafialnemu (podobnie jak Radzanów). Być może tak właśnie wyglądały przyuczyny zanotowanego w I poł. XVI w. sporu między plebanami w Dobrowodzie i Chotlu o dziesięcinę z Olganowa. Sąd biskupi uwzględnił argumenty plebana dobrowodzkiego i wyrokiem z 16 stycznia 1518 r. ustalił przemienne co rok oddawanie dziesięciny dla obu plebanów⁵⁴.

Tabela 6. Odbiory dziesięciny z terenu parafii Dobrowoda w 1529 r.

Miejscowość	Odbiorca	Źródło: LR, strona
Dobrowoda	kustodia wiślicka	258, 328
	kościół parafialny w Dobrowodzie	
Baranów	kustodia wiślicka	258, 328
	kościół parafialny w Dobrowodzie	
Gadawa	kustodia wiślicka	58, 328
	kościół par. Wszystkich Św. w Krakowie (cz. drewniana)	
Groczków	–	–

⁵⁴ Na podstawie ustaleń J. Wiśniewskiego, *Historyczny opis kościołów... w Stopnickiem*, s. 65n.

Kików	kościół par. w Dobrowodzie	258, 262
	kościół par. w Stopnicy	
Olganów	kantoria wiślicka	258, 263, 295
	kościół par. w Chotlu Czerwonym / kościół par. w Dobrowodzie	
Radzanów	kościół par. w Chotlu Czerwonym	263

Kustodia wiślicka, pobierająca w II poł. XV w. dziesięcinę z 3 wsi (Dobrowoda, Baranów, Gadawa) otrzymywała ją z nich także w 1529 r. Podobnie było w przypadku pozostałych odbiorców, pleban w Chotlu nadal otrzymywał dziesięcinę z 2 wsi (Olganów, Radzanów), kanatoria wiślicka z jednej (Olganów), kościół Wszystkich Świętych w Krakowie z jednej (Gadawa) i kościół parafialny w Stopnicy także z jednej (Kików).

Biorąc za podstawę dokument fundacyjny i erekcyjny kościoła parafialnego w Dobrowodzie z 1345 r., dane *Liber Beneficiorum* z II poł. XV w. oraz informacje zapisane w *Liber Retaxationum* z 1529 r., można obserwować rozwój okręgu parafialnego Dobrowody w ciągu ok. 180 lat. Okres ten wypada podzielić na dwa etapy. W pierwszym, związanym z powstaniem parafii w 1345 r. w okręgu parafialnym znajdowało się na pewno 5 miejscowości (Dobrowoda, Baranów, Gadawa, Kików i Radzanów, patrz ryc. 2). W drugim okresie, uchwytnym w II poł. XV w. okręg parafialny liczył już 7 miejscowości (Dobrowoda, Baranów, Gadawa, Groczków, Kików, Olganów, Radzanów, patrz ryc. 3), stan ten utrzymał się w XVI w., mimo iż jedna z tych miejscowości (Groczków) była określana jako spustoszona i nie została wymieniona w *Liber Retaxationum*⁵⁵.

W przywoływanym już wielokrotnie dokumencie fundacyjnym i erekcyjnym przy okazji ustalania nowej parafii i jej uposażenia, z tematyki dziesięcinnej poruszono jedynie kwestię dziesięcin biskupich z 3 miejscowości w parafii, które zostały przeznaczone dla plebana w Dobrowodzie. Ponieważ nie wspomniano o żadnych innych dziesięcinach z pozostałych miejscowości, wolno przypuszczać, że pozostały one niezmienione i prawdopodobnie w niezmienionej postaci przetrwały do II poł. XV w., kiedy to zostały zanotowane w *Liber Beneficiorum*. Informacje tego źródła nie są bowiem sprzeczne w kwestii dziesięcin omawianej parafii z danymi dokumentu fundacyjnego. Zastanawiające jest jednak, że mimo przynależności parafialnej 7 miejscowości do kościoła w Dobrowodzie, w II poł. XV w. kościół ten otrzymywał z terenu swojej parafii nadal tylko trzy dziesięciny biskupie oraz jedną ze swojego pola plebańskiego. Pozostałe dziesięciny, i to dziesięciny z łąnów kmiecych (więc dziesięciny trwalsze niż np. folwarczne, które jako „swobodne” można było oddawać samodzielnie wybranemu odbiorcy) były w swej zasadniczej części zbierane przez dwie prałatury w Wiślicy a także

⁵⁵ Zob. *Prepozytura*, s. 180; gdzie zapisano, że według wizytacji 1596 r. Groczków (występujący pod nazwą Grochów) nadal był notowany jako miejscowość należąca do parafii w Dobrowodzie.

przez sąsiednie kościoły parafialne (w Stopnicy i Chotlu). W przypadku parafii w Dobrowodzie interesująco wypada zestawienie okręgu dziesięcinnego i najstarszego okręgu parafialnego (tj. przed 1345 r.) (tab. 7).

Tabela 7. Zestawienie stosunków dziesięcinnych i okręgu parafialnego parafii w Dobrowodzie

Miejscowość	Przynależność parafialna przed 1345	Odbiorca dziesięciny przed 1345 na podst. dokumentu fundacyjnego	Odbiorca dziesięciny w II poł. XV w.
Dobrowoda	Chotel Czerwony	biskup krakowski	kustodia wiślicka
			kościół par. w Dobrowodzie
Baranów	Chotel Czerwony		kustodia wiślicka
			kościół par. w Dobrowodzie
Gadawa	Chotel Czerwony		kustodia wiślicka
			kościół par. Wszystkich Św. w Krakowie
Groczków	?	biskup krakowski	kościół par. w Dobrowodzie
Kików	Stopnica	biskup krakowski	kościół par. w Dobrowodzie
			kościół par. w Stopnicy
Olganów	Chotel Czerwony [dane z XV w.]		kantoria wiślicka
			kościół par. w Chotlu Czerwonym
Radzanów	Busko?		kościół par. w Chotlu Czerwonym

Tylko w przypadku Kikowa i Olganowa możemy zauważyć zależność między pierwotną przynależnością parafialną i zapisanym w XV w. odbiorcą dziesięciny. Kików przed 1345 r. należał do parafii w Stopnicy i w II poł. XV w. nadal oddawał tam dziesięcinę. Olganów został scharakteryzowany jako należący wcześniej do parafii w Chotlu i w II poł. XV w. oddawał tam dziesięcinę. W przypadku Kikowa, zanotowana w dokumencie fundacyjnym dziesięcina biskupia została w 1345 r. przekazana plebanowi w Dobrowodzie (tab. 7).

Informacje zapisane w *Liber Beneficiorum* pozwalają dodatkowo na hipotetyczne wyjaśnienie, dlaczego tak częstym odbiorcą na terenie omawianej parafii była kustodia i kantoria wiślicka. Jan Długosz, redagujący osobiście fragment dotyczący kapituły wiślickiej zanotował, że według jego wiedzy, godności i prebendy kościoła kolegiackiego w Wiślicy zostały ufundowane z dziesięcin i dochodów kościoła parafialnego w Chotlu Czerwonym oraz w Wiślicy⁵⁶. Podobna informacja została zapisana przy określaniu uposażenia kantorii

⁵⁶ LB I, s. 403–404: „[...] hoc unum ex fabulosa antiquitate accepi quod dignitates et praebendae ecclesiae praefatae [tj. kolegiaty wiślickiej – P.P.] ex decimis et proventibus duarum parochialium ecclesiarum videlicet Visliciensis et in Chotel cum Chotelensis ecclesiae parochiae amplitudo in milliarum quinque infrequentes etenim tunc erant Polonis recenter ab idolatria ad iura christianitatis conversis parochiae tendebatur pro maiori parte fundatae sunt.”

wiślickiej⁵⁷ oraz, ze wskazaniem na kościół w Chotlu, przy uposażeniu kustodii wiślickiej, gdzie imiennie wyliczono dziesięciny w Dobrowodzie, Baranowie oraz Gadawie jako należące wcześniej do kościoła w Chotlu⁵⁸. Wynika stąd, że na długo przed spisaniem *Liber Beneficiorum*, więc być może przed powstaniem wymienionych prałatur i wyodrębnieniem się ich majątku⁵⁹ (jeśli nie przed rokiem fundacji samej kolegiaty wiślickiej⁶⁰), dziesięciny zapisane w XV w. jako należące do kantorii i kustodii były już wcześniej oddawane do kościoła parafialnego w Chotlu Czerwonym. W rezultacie więc, obok przykładu Kikowa i Olganowa, można próbować wskazać na zależności sieci dziesięcinnej od parafialnej w przypadku dalszych trzech miejscowości, należących wcześniej do parafii w Chotlu i oddających tam dziesięcinę zanim przekazano ją kustodii wiślickiej, czyli Dobrowody, Baranowa i Gadawy.

Reasumując, w przypadku 5 miejscowości (na 7 wszystkich należących w II poł. XV w. do parafii w Dobrowodzie), istnieją przesłanki, by zakładać tożsamość zapisanej w *Liber Beneficiorum* sieci dziesięcinnej dotyczącej dziesięcin z łańów kmiecych z początkową przynależnością parafialną.

STUDIES ON THE PAROCHIAL NETWORK AND THE MEDIEVAL TITHES SYSTEM

Summary. The present paper seeks to show the relationships between the medieval parochial network and the medieval tithes system. The example of the parish in Dobrowoda (founded in 1345; situated in the Cracov dioceses, in the Kije deaconate) demonstrates that the oldest structure of tithes in the mentioned parish could coincide with the original (i.e. the first) parochial district, going back even to the 12th and 13th centuries. Preparing this article, the author based his studies on the manuscript of „*Liber Beneficiorum Dioecesis Cracoviensis*” by Jan Długosz.

Key words: tithes, parochia network, Church in medieval Poland

⁵⁷ LB I, s. 411: „Cantoria Visliciensis [...] quae partim ex decimis ecclesiae parochialis Visliciensis et introitibus partim ex ecclesiae parochialis de Chotel fundata atque dotata est [...]”.

⁵⁸ LB I, s. 417: „[...] dignitas [kustodia wiślicka – P.P.] [...] quae ex ecclesia parochialis in Chotel tunc ampla et fructuosa fundata est atque dotata et eiusdem ecclesiae parochialis villam quam primariam pro sua dote habebat videlicet Chotel et septem decimas manipulares videlicet in Chotel, Dobrowoda, Baranow, Gadawa, Byelicza, Holucza et suburbio Visliciensi sortita [...]”.

⁵⁹ Najstarsza wzmianka o kustoszu wiślickim, Mikołaju, pochodzi dopiero z 13 stycznia 1320 (*Kodeks Dyplomatyczny Katedry Krakowskiej*: dalej KDKK, t. 1, nr 122, s. 156). Kantorem wiślickim miał być Pełka, wybrany w 1232 r. na arcybiskupa gnieźnieńskiego (Zob. KDKK, t. 1, nr 30, s. 39, a także uwagi J. Szymańskiego, *Kanonikat świecki w Małopolsce od końca XI do połowy XIII w.*, Lublin 1995, s. 91).

⁶⁰ Fundacja kapituły składającej się z prepozyta i kilku kanoników wiązana jest z działalnością Henryka ks. Sandomierskiego i datowana na lata 1146–1166 (Zob. T. Lalik, *Początki kapituły wiślickiej na tle kształtowania się kolegiat polskich XII w.*, [w:] *Odkrycia w Wiślicy*, Warszawa 1966, s. 187; J. Dobosz, *Działalność fundacyjna Kazimierza Sprawiedliwego*, Poznań 1995, s. 83–84.